

4] filosofie oost ↔ west

vanaf de jaren '60 treedt de **ontkerkelijking** in in Nederland en andere west-Europese landen het **christelijk geloof** moet plaats maken voor **atheïsme**, *'ietsisme'* en exotische religies / filosofie
blijkbaar spreekt de christelijke leer niet meer zo tot de verbeelding als een paar eeuwen geleden

een aantal verklarende factoren:

- de (natuur)**wetenschap** (bijv. de evolutie-theorie) heeft vele christelijke dogma's op de tocht gezet
- **technologie** (maakbaarheid) heeft de mens minder afhankelijk gemaakt van 'het lot'
- **welvaart** heeft het individu geemancipeerder / minder afhankelijk van de gemeenschap gemaakt

hierbij speelt wetenschap een belangrijke rol: wetenschap → technologie → welvaart

- wetenschap geeft antwoorden op vele vragen
- technologie wendt die kennis aan om de natuur naar onze hand te zetten
- welvaart is het product van die technologie, alsmede de voorwaarde dat we ons die kunnen veroorloven

de wetenschap geeft antwoorden op theoretische en technische vragen, maar niet op **existentele** levensvragen
levensvragen vragen niet om pas-klare oplossingen, maar om **bezinning, stilte** waarin we creatief kunnen zijn
hoe en waarom heeft het christelijk geloof dan geen weerstand kunnen bieden tegen de ontkerkelijking?
waarom zijn mens 'van hun geloof gevallen', of hebben ze een andere religie / filosofie omarmd?

1] misschien wel omdat het geloof **te ver van het dagelijks leven** van mensen afstond: teveel een **geloof** was door de nadruk op **doctrine** (van **doxa**) was het geloof star en conservatief, terwijl de samenleving liberaliseerde het speelde een te marginale rol in het **dagelijks handelen** van mensen: in **gebruiken, rituelen**, etc.

- **orthodox** = juist geloof / juiste leer (Grieks: ὀρθός - orthos = recht, **juist** / δόξα - doxa = mening, **geloof**)
- **orthoprax** = juist handelen / leven (Grieks: ὀρθός - orthos = recht, **juist** / πραξίς - praxis = **handelen**, doen)

2] het christelijk geloof is **onto-theologisch**: God is het hoogste ZIJN, en twifelen aan Zijn bestaan is een zonde
(*ontologie* = **zijnsleer**, een discipline in de filosofie zeer nauw verwant aan de metafysica)

maar precies t.a.v. vraagstukken over wat **werkelijk bestaat** is de natuurwetenschap het geloof voorbij gesnelde

- wat de **kerk beweerde** werd niet bevestigd door de wetenschap (God, wonderen, wederopstanding, etc)
- wat de **wetenschap ontdekte** was niet voorspeld door de kerk (evolutie, atoom-theorie, quantum-mechanica)

de discussie tussen geloof en wetenschap werd een 'welles-nietes' over het al dan niet **bestaan** van God

"Waar de wetenschap ook zoekt, God kan men niet vinden"

(Herman Philipse: *Atheïstisch manifest & de onredelijkheid van religie* - 2004)

"Er is geen God en Philipse is zijn profeet" (Gert van den Brink, 2010)

als we dit vergelijken met oosterse religies / filosofie, m.n. **daoïsme** en **boeddhisme**, valt een aantal zaken op:

- ze zien alles als een **proces** waarin alles verandert en van elkaar **afhankelijk** is (niet individualistisch)
- ze gaan **niet** uit van het bestaan van een **ultieme realiteit**, maar van hoe de dingen zich aandienen (context)
- hun leer is niet *orthodox*, het is minder een geloof dan een **praktijk**: het is een manier van **leven** (*orthoprax*)
- het **lichaam** wordt niet ontkend of als zondig beschouwd, maar moet op juiste wijze onderhouden worden

mystiek & apophatische theologie

toch zijn er in het (vooral vroege) christendom stromingen die meer 'oosters' aandoen:

bijv. het **hermetisme** van de woestijnvaders, het **hesychasme**, en de **mystiek**

kenmerken hiervan zijn meer bewaard gebleven in het oosterse dan in het westerse christendom

- de Rooms-katholieke kerk hecht sterk aan **universele geloofs-regels** die voor iedereen gelden
katholiek = algemeen, universeel; orthodox = juiste leer (officiële regel: 'wat de paus zegt is altijd waar')
- de Oosters-orthodoxe kerk legt de nadruk op de persoonlijke beleving van het geloof en de manier van leven is dus in vergelijking met katholicisme niet zozeer orthodox, alswel **orthoprax** (geloven = doen)

het **hesychasme** is een (monastieke) gebeds-traditie die is blijven bestaan in de Oosters-orthodoxe kerk

het is een stroming die de mens tot eenvoud en eenheid in zichzelf en met God wil brengen

volgens het **hesychasme** is **geloof** een **proces** dat de mens doormaakt op zijn **weg** van het **zoeken** naar God

hesychia = rust & 'zich onthouden van', opdat 'het gemoed niet uit evenwicht' gebracht kan worden

nepsis = oplettendheid: elke gedachte moet onderzocht worden op zijn 'afzender' (achter-liggende motieven) ¹

theosis = vergoddelijking; wordt bereikt door **hesychia** en **nepsis**

gedachten storen het contemplatieve gebed, dus dient men **stilte** op te zoeken: "ontvlucht de mensen en zwijg"

innerlijke stilte of rust (**hesychia**) werd gezocht door een beeldloos en **non-discursief** gebed (= zonder woorden)

de menselijke geest dient 'naakt' (van alle gedachten en beelden ontdaan) God te aanbidden

Jezus' uitspraak dat **het Koninkrijk Gods in ons is** (Lukas 17:21) heeft hierin een belangrijke rol gespeeld

God is in het **hart / innerlijk** van de mens te vinden; vandaar de nadruk op het **waakzaam volgen van jezelf**

belangrijke thema's waren de beoefening van **aandacht**, de versmelting van van **geest & hart**, en het **hier & nu**

dus: **afsluiten** voor zintuiglijke sensaties, gedachten **loslaten**, **concentreren** op het ervaren van het goddelijke

het **Jezus-gebed** werd (als 'mantra') gebruikt om via de **ademhaling** 'het verstand in het hart te laten afdalen'

concentratie en toewijding zorgt ervoor dat de geest één wordt met het hart

als de geest **leeg** is, niet meer afgeleid wordt door prikkels of gedachten, kan het goddelijke zich openbaren

dit is de ervaring van een fel schijnend licht van waarheid, liefde en geluk, die echter ook weer voorbij gaat

het gaat dus niet om een abstract **idee** van God, maar om een concrete **ervaring** van de Heilige Geest

het lichaam is niet zondig, en kan zelfs deel hebben aan een ervaring van het Goddelijke

deze uitgangspunten ontketende een strijd tussen de Rooms-katholieke en Oosters-orthodoxe kerk

in 1337 bracht Barlaam, een monnik uit zuid-Italië, een bezoek aan het klooster op de berg Athos (Griekenland)

Barlaam was geschoold in de westerse (katholieke) methode van de (rationalistische) scholastiek

hij vond de **hesychastische** manier van bidden, en het geloof dat men God kan ervaren, een vorm van ketterij

de kritiek van Barlaam werd hoog opgenomen, en de bisschoppen en de keizer bemoeide zich ermee

een Grieks-orthodoxe monnik en theoloog, Gregorius Palamas, werd gekozen om het **hesychasme** te verdedigen

hij stelde dat God een mysterie is, en niet beredeneerd of bewezen kan worden; door logica noch filosofie

er is geen (rationele) kennis over God mogelijk, omdat deze buiten het voorstellingsvermogen ligt

God kan alleen ervaren worden in het **hesychastisch** bidden, als de Heilige Geest ons 'even aanraakt'

een theorie over het bestaan van God is abstract, maar de ervaring van het Goddelijke is concreet en echt

raakpunten met het **hesychasme** vinden we bij middeleeuwse mystici en de **negatieve (apophatische) theologie**:

"wij weten niet wat God is. God weet zelf niet wat hij is, want hij is niet iets..."

strikt genomen bestaat God niet; hij stijgt boven het bestaan uit" (John Scotus Eriugena: 815-877)

Meister **Eckhart** (1260-1327): intellect en verstand zijn geen instrument om tot het ervaren van God te komen er kan niet gesproken worden over het "zijn" van God:

"hij is een zijn en niet-zijn, dat uitstijgt boven het zijn"

"de Afgrond van het Niets, het verborgen duister dat onbekend is en nooit bekend zal worden"

de hoogste kennis is niet meer dan een benadering, en uiteindelijk niet helemaal juist en waar indien je God op een goddelijke manier wilt kennen, dan moet je kennis een puur **niet-kennen** zijn

"boven het verstand, dat zoekt, is nog een ander verstand, dat niet meer zoekt"

"de gelaten mens is zoon van God"

zelfontlediging = 'ruimte voor God maken in de ziel om Hem **geboren te laten worden**', loslaten van gedachten, beelden en kennis, loslaten van de denk- en doe-structuren, loslaten van je 'zelf' in het "*niet-kennende kennen*" wordt de kennis van God een gebeuren van het moment een ervaring waarin God zich openbaart, om daarna weer te vervagen alleen daardoor kan het een-worden zich steeds weer opnieuw voltrekken, waardoor het weer gekend wordt

Angelus **Silesius** (1624-1677): als we **spreken** dringen we de werkelijkheid **ons beeld** op, als we **zwijgen** staan we open en maken we plaats voor **het andere**

*"Hoe zalig is de mens die wil noch weet! - Die God noch looft noch prijst.
God is eeuwige stilte [...] Hij is een anderheid"*

*"Met zwijgen wordt het uit gesproken - Wanneer je het Zijn van de eeuwigheid wilt uitspreken,
moet je je van het spreken onthouden - Wees rein, zwijg, wijk en stijg op in het duister"*

rationalisme, filosofie & wetenschap

toch is het westerse geloven en denken meer beïnvloed door het **rationalisme** van de Griekse filosofie er wordt meer vertrouwen gesteld in de capaciteit van de menselijke **rede** om de Waarheid te kennen

- **orthodox** er ligt meer nadruk op de juiste **leer / doctrine**, dan op het praktisch handelen
- **onto-theologisch** geloven betekent vooral **geloof** in het **bestaan** van God (als hoogste ZIJN)
- **logo-centrisch** de werkelijkheid is kenbaar door de **taal**; onze concepten corresponderen met het ZIJN
- **cataphatisch** de **positieve theologie** tracht God te kennen door gebruik van taal en logica

deze geneigdheid vinden we terug in het moderne denken van na de wetenschappelijke revolutie (16^e-17^e eeuw) het **naturalistische paradigma** van de wetenschappen gaat uit van een objectief gegeven, werkelijkheid kenmerkend voor dit paradigma is het mechanisme / **materialisme** en **causaliteit** (*causa efficiens*)

het **mechanistische / reductionistische** paradigma gaat uit van het **3^e-persoons-perspectief / objectivisme** (inter)-subjectieve factoren worden zoveel mogelijk geweerd, omdat deze interfereren met objectiviteit (de woorden **theorie** en **theater** stammen van het Griekse **theorein / theatai** = beschouwen) ²

er is **geen plaats voor perspectivisme / 1^e-persoons-perspectief**, en daarmee ook niet voor **betekenis betekenis** wordt dus **niet** erkend als reëel / **immanent**, maar als toegekend door het subject / de onderzoeker

in de 20^e eeuw groeit de **kritiek op het positivisme** van het natuurwetenschappelijk denken

het model van de natuurwetenschappen is **representatief** denken: gaat uit van het **correspondentie-model** het begrip of de theorie, zo is de gedachte, **representeert** iets, **correspondeert** met iets in de werkelijkheid

het begrip, de representatie, geeft het voorwerp zijn **identiteit** als **zijnde / ding = reïficatie** (verdingelijking) in representatief denken (**aanwezigheids-denken**) **staat de tijd** als het ware **stil** (vgl. Plato's *Vormen*) het representatieve denken **herkent zijn eigen temporele (eindige) horizon niet** het heeft zich als **subject**, als **objectief toeschouwer, buiten de wereld** geplaatst (*Tika / Himmel über Berlin*)

volgens fenomenologen, *Gestalt*-theoretici, en semiotici is dit een tekort-koming; een **blinde vlek** m.n. in de 20^e eeuwse continentale filosofie wordt het westerse denken vaak getypeerd als:

- **cognitivistisch**: kennis en verstand staan boven beleving, gevoel en persoonlijk inzicht
- **representatief**: kennis (taal, modellen, theorie) wordt verondersteld de werkelijkheid weer te geven
- **identificerend**: kennis is generaliserend, en heeft weinig oog voor het individuele, momentane en specifieke
- **reïficerend**: kennis is gericht op '*verdingelijking*', en heeft weinig oog voor het procesmatige en holisme
- **objectiverend**: kennis wordt beschouwd als objectief, neutraal, niet relationeel, waarnemer-onafhankelijk
- **beheersend**: kennis = macht; wordt instrumenteel aangewend als toegepaste wetenschap / technologie

Maurice **Merleau-Ponty** (1908-1961) stelt dat het **cognitivistische** paradigma berust op 3 vooronderstellingen:

- intelligent gedrag begint bij **analyse** van de werkelijkheid in **gescheiden factoren**, om deze volgens **formele regels** als **stukjes informatie** in een geconstrueerd **systeem** te plaatsen denken en kennen worden dus opgevat als een vorm van **informatie-verwerking** (als een computer)
- alle kennis laat zich **formaliseren** in een systeem dat bestaat uit **eenduidige tekens**, en **logische relaties** dit systeem wordt dan begrepen als een **representatie** van de werkelijkheid (vgl. Russell en Wittgenstein) kennis is iets dat men als **informatie** kan **bezitten**, door een **representatie** te maken **communicatie** wordt begrepen als het **uitwisselen van informatie** die bestaat uit **representaties**
- **ontologische** vooronderstelling ('**natuurlijke instelling**'): de werkelijkheid bestaat als een verzameling **feiten**, die afzonderlijk van elkaar kunnen worden vastgesteld de wereld is daarom aanwezig als een **beschikbaar** en manipuleerbaar universum van **objectieve gegevens** als een **magazijn** waar alle dingen en feiten objectief liggen **opgeslagen**, onafhankelijk van waarneming

fenomenologie / existentialisme

de moderne mens is door wetenschap, technologie en massa-cultuur **vervreemd van zijn ervaring** hij gelooft dogmatisch in wat "*objectieve wetenschap*" dicteert, en **veronachtzaamt de leefwereld** het existentialisme gaat uit van de **directe ervaring** in het **hier & nu** het **existentialisme** bouwt voort op de **fenomenologie** (Husserl & Heidegger) en is een **reactie**:

- op het natuurwetenschappelijke, **mechanistische wereldbeeld**
- op het **rationalistische wereldbeeld** dat het primaat legt bij de **rede / geest**

niet het objectieve, noch het **subjectieve**, maar de **directe ervaring** (fenomenologie) vormt het uitgangspunt enkele namen: Heidegger, Sartre, Camus, Jaspers, Buber, Lévinas, en Merleau-Ponty

Martin **Heidegger** (1889-1976)

invloeden: Heraclitus, Aristoteles, Hegel, Kierkegaard en Nietzsche

Sein und Zeit (1927) zorgt voor een revolutie in de filosofie

Was ist Metaphysik? (1929) = breuk met *Sein und Zeit*

Vom Wesen der Wahrheit (1931-1932) = begin van de *Kehre*

Der Ursprung des Kunstwerkes (1935): meer *Gelassenheit*

Brief über den Humanismus (1947): neemt afstand van het existentialisme / humanisme

na WO2 raakt hij in diskrediet: hij was lid van de NSDAP, en als rector van de universiteit van Freiburg verantwoordelijk voor het ontslag van joodse collega's (waaronder zijn leraar: Husserl)

Heidegger is niet synoniem met / typerend voor de fenomenologie (zoals Husserl dat wel is)

Heideggers denken heeft naast de **fenomenologie** ook raakvlakken met **existentialisme & hermeneutiek**

Heidegger vindt Husserl's nadruk op **bewustzijn** en **subjectiviteit** te **beschouwend (cartesiaans)** (de woorden **theorie** en **theater** stammen beide van het Griekse **theatai** = contemplatief beschouwen) de verlichtings-filosofie had een onwrikbaar geloof in rationaliteit, vooruitgang en positivisme maar de overheersende oriëntatie op wetenschappelijke kennis ondermijnt de vraag naar het 'zijn' het belang van de metafysica voor de 20^e eeuw is het overdenken van deze eenzijdige oriëntatie

"de vraag naar de zin van zijn moet worden gesteld" ³

de existentiële wending: *Dasein*

de moderne mens is van zichzelf vervreemd; maar wie zijn / is dat: onszelf?

Heidegger schuwt traditionele begrippen als mens, bewustzijn, of subject

hij stelt in plaatst daarvan: wij zijn **Dasein** (er-zijn), de **existentiële ervaring van het 'zijn'**

Dasein is geen (cartesiaans) subject, maar een op zijn omgeving betrokken **In-der-Welt-sein**

Dasein is geen 'bewustzijn' als 'ding', maar een projectie van doelen, en dus toekomst-gericht

Dasein ervaart de wereld op directe wijze, omdat hij 'erin' is, ermee verbonden is, er deel vanuit maakt

Dasein staat op een bepaalde manier in het leven: verhoudt zich tot de werkelijkheid

Dasein is **ek-sisteren** (naar buiten staan) en **verstehen** (verstaan)

ek-sisteren is naar buiten staan, **betrokken-zijn** op de dingen / de wereld / de omgeving / de ander ⁴

onze ervaring, denken en handelen zijn intentioneel: op iets gericht, en op een doel (toekomst) gericht

het **Dasein** is een 'in-de-wereld-zijn' waaraan hij zich niet kan onttrekken: is er onlosmakelijk mee verbonden

het **Dasein** heeft altijd te maken met de situatie waarin hij is; hij moet het leven oppakken en aangaan

Geworfenheit

ons menselijk bestaan is volgens Heidegger een wezenlijk "**in-der-Welt-sein**"

wie we **zijn** en wat we **doen** kan niet los gezien worden van ons **in-de-wereld zijn**

we zijn als mens 'in de wereld geworpen' (**Geworfenheit**), onafhankelijk van onze wil

het **zijns-verstaan** van het **Dasein** is dus altijd gebonden aan het **geworpen-zijn**

Geworfenheit = **Dasein's** geworpen-zijn in een cultuur, traditie, taal, context (contingentie, toevalligheid)

wij zijn in deze wereld geworpen, in een bepaalde historische en culturele **context**, in een lichaam, etc.

wij kunnen ons niet aan deze context onttrekken: wij maken er zelf **deel van uit**

ons denken is gevormd door bijv. de **taal** die we spreken (vgl. *Sapir-Whorf-hypothese*)

zoals woorden in de taal verwijzen naar andere, zo is de gehele werkelijkheid een **verwijzingssamenhang**

het 'zijn' is niet het betekenisloze universum, maar de **betekenisvolle wereld** waarin wij geworpen zijn

(het denken van de latere Heidegger beweegt zich steeds meer van fenomenologie naar **hermeneutiek**)

omdat wij **vertrouwd** zijn met de **zijns-context**, **verstaan** we deze en kunnen we er in **leven en handelen**

het **in-de-wereld geworpen** zijn geeft de mens een **horizon** (begrenzing, eindigheid)

dit impliceert **perspectivisme**, dus de **onmogelijkheid van objectiviteit** (plaats- en cultuur-gebonden)

tevens impliceert dit **in-de-wereld geworpen zijn** de onvermijdelijkheid van het **eigen niet-Zijn** (de dood)

de (dubbele) eindigheid van het bestaan is een voorwaarde voor het **genereren van betekenis**

Sorge

de mens 'doet' dingen om te bestaan, om dat bestaan te continueren en van **betekenis** te voorzien de activiteit die wij ontplooiën bestaat uit betrekkingen die wij met dingen en anderen aangaan (**Mitsein**) onze betrekking tot de werkelijkheid is er een van **zorg** of **bekommernis** dit kan zijn: *zorgen hebben om*, of *zorgen voor*, maar ook: haten, verachten, lief-hebben, terecht-wijzen, etc

Sorge = engagement / **betrokkenheid** op de leefwereld, gerichtheid op de toekomst de mens is dus voortdurend bezig met dingen en drukt daarin zijn **bekommernis** met de wereld uit deze **betrokkenheid** bij/op onze omgeving noemt Heidegger **besorgen** (bekommernis, verbondenheid) ons bestaan is niet theoretisch / beschouwend, maar **besorgend verstaan** in een **betekenisvolle** wereld wanneer het *Dasein* zijn wereld als **betekenisloos** ervaart, leidt dat tot **nihilisme**: "*I don't care*"

wij kennen de wereld alleen vanuit ons **In-der-Welt-sein**, door onze **Geworfenheit** in een cultuur / traditie en door onze betrokkenheid (**Sorge**) op onze wereld, ons **Mit-sein** met de dingen en mensen om ons heen we kunnen uitdrukkingsvormen niet begrijpen, zonder ze te plaatsen tegen het licht van de **tijd** of **cultuur** ook onze eigen tijd en cultuur zijn een **context** van waaruit we **interpreteren**, en waarbinnen we **begrijpen** menselijke expressie kunnen we niet begrijpen zonder context: **interpretatie is gemedieerd door het zijn** omdat wij **vertrouwd** zijn met de **zijns-context**, **verstaan** we deze en kunnen we er in **leven en handelen**

het ontwerp

de **dingen** in ons bestaan zijn **geen op zichzelf staande** voorwerpen objecten, maar staan **in relatie tot ons** we ervaren dingen **niet op zich**, niet zonder meer, maar **in de wijze waarop iets is** (essentie = context) verschillende **zijnden** hebben een verschillende manier van **zijn**; afhankelijk van hun **betekenis voor ons** d.w.z. de **betekenis** van dingen en ons handelen **verwijst** naar de **context** waarin ze zich bevinden deze context is reëel, werkelijk, en een manifestatie van het het '**Zijn**' (Heidegger biedt hier geen **existentiële** fenomenologie, maar een **ontologische** fenomenologie)

zo is de zijnswijze van bijv. gebruiksvoorwerpen **instrumenteel** (**ter-handen-zijn**: om-te) deze voorwerpen zijn **om te gebruiken**, niet om te beschouwen, en hoe minder bewust we ervan zijn, hoe beter het gaat om een bepaalde **praktische essentie** die ze voor ons hebben (in tegenstelling tot beschouwelijk) in die hoedanigheid (**ter-handen-heid**) zijn ze ons **vertrouwd**, en toevertrouwd (als een symbiose) **existeren** is dus het **verstaan** van het eigen **zijn** t.o.v. de **zijnden** (dingen) om ons heen

Zuhandenheit = de dagelijkse omgang die we met dingen hebben; gekenmerkt door gebruik (om-te) dit veronderstelt een relatie (nut, functie, betekenis) tot de gebruiker (het subject)

Vorhandenheit = de wetenschappelijke, beschouwende, analytische attitude; gekenmerkt door de idealen waardevrijheid, neutraliteit en objectiviteit

het 1^e is fundamentele in ons bestaan, maar de westerse filosofie heeft zich toegelegd op het 2^e het ontwerp van de **Vorhandenheit** streeft naar waardevrijheid, neutraliteit en objectiviteit de werkelijkheid wordt opgevat als een **verzameling dingen & feiten** die **objectief kenbaar** zijn deze natuurlijk gegeven werkelijkheid is aanwezig (**voorhanden**), en interpretatie-onafhankelijk de werkelijkheid bestaat uit dingen en feiten in het 'nu', en kunnen gezien worden los van context wetenschap en filosofie proberen de werkelijkheid te **kennen door theoretische beschouwing**, maar **staan onverschillig t.o.v. hun eigen zijns-uitleg**: het gaat ze immers om het **object** van onderzoek...

de theoretische beschouwing noemt Heidegger het **ontwerp** (paradigma) van de **voorhandenheid** vergeten wordt dat dit **ontwerp** (de bestaanswijze als theoretisch *zijns-verstaan*) dit **verstaan bepaalt** de theoretische beschouwing is aangewezen op het **verschijnen van de zijnden als voorhanden object** eigen aan het **ontwerp van de voorhandenheid** is dat het **blind is voor de eigen ontwerpstructuur**, of deze neigt te verhullen: het **interpreteert** de wereld maar pretendeert dat het geen interpretatie is, maar **feit** het **interpreteert** de wereld vanuit een bepaald **kader** (paradigma), zonder dit kader zelf te **herkennen** dit kader is instrumenteel: dat van de voorhandenheid, niet dat van de waarheids-lievendheid (als gepretendeerd) **wetenschap** is een **sociaal-historisch construct** dat we primair gebruiken voor **technologische** doeleinden dat is prima, zolang we maar beseffen dat het **geen objectieve waarheid** is, maar een zi(e)(j)nswijze

er zijn dus verschillende **zijns-wijzen** (*ter-handen-heid, voor-handen-heid*), die corresponderen met **ontwerpen** een ontwerp is de **existentie-modus** waarmee we in relatie staan tot dingen (instrumenteel, of beschouwend) als existierende **zijnden** gaan wij op in de wereld: in het geheel van mogelijke zijnswijzen van de dingen

als we onszelf beschouwen, nemen we het ontwerp van de **voor-handen-heid** als uitleg van ons eigen zijn wij beschrijven ons 'zelf', onze eigen existentie, als een persoon, subject of bewustzijn (een substantie) m.a.w: wij interpreteren onszelf zoals we de wereld interpreteren: 'positivistisch', bekend, vertrouwd, een ding maar als we onze **eigen** zijns-wijze willen **verstaan**, moeten we afzien van het ontwerp van voorhandenheid we moeten ervaren dat ons in-de-wereld zijn *existeert* als geworpen-zijn: **geworpen in een context** zonder deze context, of buiten deze context, hebben we geen horizon, geen eindigheid, geen betekenis

wij ontkomen niet aan de dagelijkse realiteit, en voortdurend geconfronteerd met het feit dat wij iets 'moeten' m.a.w: het *Dasein* **vereenzelvigd** en **verwerkelijk** zich met zijn dagelijkse activiteiten onze menselijke bestaanswijze bestaat uit de **realisatie / verwerkelijking** van de dingen die wij doen door te **doen** (onzelf te verwerkelyken / in **activiteiten** uit te drukken) krijgt het **mens-zijn betekenis** elk mens **voltrekt** zijn unieke **zijnswijze** door de manier waarop hij of zij de dingen **doet** het *Dasein* is geen passief zijn / bestaan, maar een **activiteit** waarmee wij onszelf realiseren deze zelf-verwerkelijking krijgt pas betekenis als wij daarin onze **eindigheid** en **geworpenheid** ervaren

angst

dit ervaren wij door stemming / gemoed, en met name door de **grondstemming angst** een grondstemming, zoals **angst** (niet: bang), is **onbepaald**: niet gericht op iets buiten mij, maar op mijzelf, als ik niet betrokken ben op de dingen, als ik niet **ek-sisteer**, als ik niet op-ga in de mij vertrouwde wereld, maar als ik betekenisloosheid of het onbekende ervaar: als ik het **niets**, de leegte, **unheimlichkeit** ervaar je kan vluchten voor iets waar je bang voor bent, maar vluchten voor de **angst** zelf is onmogelijk

in het *op-de-wereld-gericht-zijn* ben ik tegelijkertijd niet op mijzelf gericht: **ik verlies mijzelf in de wereld** in het gericht zijn op de wereld (mijn wereld) ontvlucht ik de angst voor het niets; **ontken** ik het **niets** dit **niets** is datgene waar mijn *zijns-verstaan* niet vertrouwd mee is: het onbekende, en met name de **dood** **leven is uitwijken** voor de **ervaring van het niets**, daarom is ons bestaan altijd gericht op de **zijnden** 'de dood' als begrip, als fenomeen, als *voor-handen-zijn*, is niet mysterieus, maar een onvermijdelijk gegeven maar mijn **eigen** dood kan ik niet verstaan als *voor-handen-zijnd*, want het betekent het einde van **mijn verstaan**

in het **erkennen van de angst voor het niets**, de dood, leer ik **mijn existentiële Zijn** kennen (vgl. Blaise Pascal) de bereidheid tot angst betekent je Zijns-wijze als *ten-dode-zijn* niet verloochenen in mijn **eindigheid** zie ik ik mijn **geworpenheid**, en existeer ik op authentieke wijze maar **op-gaand in de wereld** existeer ik oneigenlijk, **vergeet** (ontken) **ik mijn eindigheid en geworpenheid**

meegesleept worden in het gangbare bestaan van **het men** is niet bestaan, maar **vervreemding** (dit geldt zeker voor de 20^e eeuwse wereld-burger, die overal boven en buiten staat, als een objectief *waarnemer*)

het *Dasein* wordt dus van **betekenis** voorzien (bepaald) door **existentiële angst** voor het niets niet angst voor dingen of anderen (onveiligheid), maar de vrees voor het mogelijke 'niet-zijn': de dood niet 'de dood' als fenomeen, als feitelijk gegeven aan ieder leven, als toekomstige onafwendbaarheid maar als fundamenteel en permanent **beseft van de eigen eindigheid** (en beperktheid)

Sein zum tode = *Dasein's* beseft van de eigen eindigheid, en verwijst naar de toekomst: hoop, ambitie, etc. beseft van de eigen eindigheid is de voorwaarde voor vrijheid en **zingeving**

Nietzsche hekeld het christelijke '**memento mori**', en pleitte voor de onbevanging van het kind; het kind dat kan scheppen en vernietigen, schenken en nemen, zonder morele rancune, dat altijd in het *nu* leeft, en zijn creativiteit en kracht niet laat ondermijnen door beperking of eindigheid Heidegger is het met Nietzsche eens dat de westerse filosofie vanaf Plato op een dwaalspoor zit maar hij verwierpt Nietzsche's '*wil tot macht*', en neigt meer naar Kierkegaard's existentie-filosofie niet zelf-schepping, maar **angst** en **existentiële twijfel** geven het menselijk bestaan zin en **betekenis** het *Dasein* is een **zijn-ten-dode**; altijd doordrongen zijn van de broosheid / kwetsbaarheid van het bestaan de aard van het **menselijk bestaan** wordt bepaald door een relatie met de **eindigheid** van het bestaan ons mogelijke **niet-zijn** geeft het leven **betekenis**; haar eigenlijke gewicht en urgentie zouden we **eeuwig leven**, dan zou er niets urgent, dwingend en noodzakelijk zijn; dan zou alles **vrijblijvend** zijn: *umsonst, voor-spek-en-bonen* (vgl. de film: '*Himmel über Berlin*') m.a.w: de reële **aanwezigheid van het niet-zijn** bepaalt de **kwaliteit van het menselijke bestaan**

de tijd

maar er is nog een andere **eindigheid** die essentieel is om **betekenis / zin** aan de dingen te geven Heidegger wil het '**zijn**' begrijpen vanuit de eindigheid; niet vanuit God's perspectief, maar vanuit het *Dasein* eindigheid heeft niet alleen betrekking op de eindigheid van het *Dasein* als sterfelijkheid, maar ook (vooral bij de latere Heidegger) op de **gesitueerdheid** (perspectivisme) en het **momentane** geworpenheid impliceert ook **perspectivisme**: het *Dasein* beziet alles vanuit zijn eigen beperkte **er-zijn**

- in het cartesiaanse / newtoniaanse wereldbeeld speelt tijd geen rol, behalve als een constante Descartes' *res cogitans* ("*ik denk dus ik ben*") is als een zijnde, een constant gegeven Heidegger's **Dasein** is geen ding (bewustzijn, subject) maar een **activiteit**; daarmee speelt tijd een rol ons denken en handelen is **intentioneel**, en heeft dus betrekking op een **doel**, een gewenste situatie
- het permanente beseft van het niet-zijn (tijd-lijkheid) relateert het *Dasein* verder aan de tijd de **eindigheid** van het bestaan impliceert een **schaarste aan tijd** alles wat wij doen is een uitdrukking van de tijd-lijkheid die het bestaan kenmerkt
- het *Dasein* is **geworpen in een bepaalde historische werkelijkheid**, en daardoor bepaald er is geen objectieve, neutrale, onbevooroordeelde positie van waaruit het '*zijn*' overzien kan worden

Zijn en **tijd** zijn dus met elkaar **vervlochten**:

- het **bewustzijn** zelf is geen ding, maar ervaring (een **proces**) en dus **tijd** (Bergson: *durée*)
- de **horizon**, het in-de-wereld **geworpen** zijn, is aan **een tijd** (traditie, cultuur, *Zeitgeist*) gebonden

verleden, heden en **toekomst** zijn vervlochten tot één **compositie**, één **horizon** door het '*zijn*' binnen een traditie kunnen we op de **toekomst anticiperen**: de toekomst **herbergt het verleden**

de geschiedenis is dus **geen 2-dimensionale tijdsbalk** die van verleden naar toekomst loopt er is een **doorlopend altijd**, of een **nog steeds**, een "*eeuwige wederkeer*" (Nietzsche) wij zijn voortdurend tegelijk betrokken op verleden, heden, en toekomst m.a.w: we waarderen en beleven het vanuit het **tijdsbesef**; zonder tijd-lijkheid geen zin en **betekenis** de eindigheid van het bestaan doet de tijd ontstaan en geeft het *Dasein* haar specifieke karakter de tijd-lijkheid van het bestaan drukt de eindigheid uit, waarmee ervaringen hun specifieke **waarde** krijgen

het Niets

in de ervaring van de **eigen eindigheid** worden we geconfronteerd met het **niet-zijn** de angst die de mens ervaart heeft te maken met het besef dat *Dasein* ons permanent kan ontvallen het gaat dan niet zozeer om het einde van het eigen leven, maar het **einde van zin en betekenis** het individuele niet-zijn verwijst naar het grote eeuwige *Niets* waarin leven tijdelijk plaatsvindt de werkelijkheid in zijn totaliteit wordt niet gedragen door een eeuwige waarheid of God het authentieke bestaan betekent aanvaarding van de condities die met het *Dasein* gegeven zijn de angst voor het eigen *niet-zijn*, maar ook de leegte en betekenisloosheid van **'zijn'** om zich open te stellen voor *'het niets'*, en zelf zin en betekenis aan het bestaan te geven is **moed** nodig

het authentieke *Dasein* & das Man ('het men')

Dasein onderscheidt zich van de **zijnden** doordat het niet 'is', maar zichzelf dient te voltrekken / **verwezenlijken** door **zorg** en het **ontwerp** realiseert de mens de zin en betekenis van zijn eigen bestaan **de mens bepaalt zijn eigen zijn zelf**: elke activiteit van het *Dasein* is een **zelf-bepaling** deze zelf-bepaling / **zelf-verwerkelijking is een persoonlijke opdracht** Heidegger onderscheidt tussen het eigenlijke (**authentieke**) bestaan en het **oneigenlijke** bestaan *Dasein* heeft de neiging zich aan zijn bestemming als mens te onttrekken (vluchtgedrag) het wil de leegte en angst die het leven kenmerken het liefst zoveel mogelijk vergeten en de moderne maatschappij biedt hem daar alle mogelijkheden toe: luxe, entertainment, massa-media de mens is door wetenschap, technologie, bureaucratie en massa-cultuur **vervreemd van zijn ervaring** hij gelooft dogmatisch in wat "*objectieve wetenschap*" dicteert, en **vergeet de leefwereld**, de eigen **beleving** de wereld wordt gezien als bestaande uit feiten: "*ze zeggen dat*", "*het schijnt dat*", "*onderzoek toont aan dat*" de mens gaat op in de **dingen**, in het **alledaagse**, in het **concrete**, maar lijdt aan **ervarings-armoede** maar dit **concrete is niet de werkelijkheid**, maar de **waan van de dag**, en de waan van het weten de media (tijdschriften / kranten) **vervreemden** ons van het **'zijn'**: voorlichting, maar geen verlichting de mens vlucht in oppervlakkigheid: kletspraat (vgl. *twitter*, *facebook*), entertainment, consumentisme ook *work-a-holics* maken zich schuldig aan **zijnsvergetelheid** (*ledigheid is des duivels oor kussen*) **zijnsvergetelheid** leidt tot negatie van de eigen bestaanswijze als *Dasein* (zelfverloochening, *niemandheid*)

dit dogmatisme loopt parallel aan de macht van wetenschap, technologie, bureaucratie en media we geloven in vaststaande **feiten**, gegevenheden, die **los staan van onze eigen ervaring** wij bekijken de wereld (en onszelf) niet vanuit de **eigen ervaring**, maar vanuit het perspectief van het **'men'** **Das Man** = niet een bepaald iemand, niet 'someone' maar 'anyone', het **algemene**, *'het men'* van de gezegden: "*men eet met mes en vork*", het "je" in "*zoiets doe je niet*" en het "ze" in "*ze zeggen dat...*" *'het men'* is een niet bestaand (niet existierend) gemiddelde, de grootste gemene deler, een norm, een idee: "**de consument heeft geen vertrouwen in een spoedig herstel van de economie**" **'het men'** is de mens die opgaat in de alledaagsheid, en het *Zijn* als vanzelfsprekend ervaart ⁵

de *ontologische differentie*

in navolging van Husserl & Nietzsche stelt Heidegger dat het westerse denken op een dood spoor zit dit denken is gebaseerd op een **metafysica** die zich tegen het (authentieke) leven heeft gekeerd **fysica** is volgens Aristoteles de theoretisch-praktische studie van de werkelijkheid: natuurkunde, techniek, etc. **metafysica** is fundamenteel, omdat aan alle denken over mens en wereld de vraag naar het '*zijn*' voorafgaat "*wat is de relatie tussen de werkelijkheid en de theorie over die werkelijkheid?*" is een metafysische vraag deze vraag kan niet (natuur)-wetenschappelijk beantwoord worden het belang van de metafysica voor de 20^e eeuw is dat ze ons kan herinneren aan de vraag naar het '*zijn*'

Heidegger maakt onderscheid tussen de **zijnden** (dingen) en het **Zijn** (de wijze waarop de dingen zijn)

- **ontologie** heeft betrekking op de vraag naar *het zijn*; verwijst naar beschouwing over *de wijze waarop iets is*
- **ontisch** heeft betrekking op de zijnden / de dingen / de feiten; verwijst naar de reëel bestaande werkelijkheid

Heidegger meent dat **de vraag naar het 'zijn'** sinds Plato) op de verkeerde manier is gesteld de filosofie heeft zich sinds de klassieken gericht op de uiterlijke wereld (de *zijnden*, de dingen) **het 'zijn'** is dan de **optelsom** van alles wat in de werkelijkheid voorkomt (alle zijnden, de feiten) het westerse denken / westerse metafysica vat 'de wereld' op als een optelsom van alle dingen / feiten volgens Heidegger is de wereld niet de som der dingen, maar de onuitputtelijke configuratie van zijnswijzen het woord '**wereld**' kan gebruikt worden in 4 betekenissen:

- de **ontische (objectieve)** werkelijkheid; de verzameling van alle dingen / feiten
- het geheel van **betekenissen** waarbinnen 'dingen' hun plaats hebben (betekenis-samenhang)
- de **leefwereld** van iemand of een groep (cultuur of sub-cultuur: de *wieler-wereld*, de *wereld van Sofie*)
- het 'geheel' van bovenstaande

in de westerse metafysica / ontologie wordt het **zijn geobjectiveerd**, d.w.z. **tot zijnden gereduceerd** het **subject** (waarnemer) wordt tegenover het **object** (ding) geplaatst, en het subject wordt verloochend m.a.w: de **relatie** (geestelijk, spiritueel, praktisch) **tot de wereld** wordt verwaarloosd het verontachtzamen van hiervan noemt hij **Seinsvergeessenheit** (zijns-vergetelheid) een tijdgenoot, Walter Benjamin, spreekt in dit verband over: **ervarings-armoede** we zijn niet (meer) in staat om ons eigen '*zijn*' te ervaren en van **zin** te voorzien

omdat het subject zichzelf **buiten beschouwing** laat, zichzelf "**vergeet**" in het beschouwen van de wereld, is de filosofie na Plato meer gericht geweest op de **zijnden** dan op het **zijn**: de wereld wordt "**verdingelijkt**" de vraag naar het **Zijn** maakt plaats voor de vraag naar hoe we de **waarheid** over de zijnden kunnen **kennen** en zodoende is de filosofie (metafysica) meer **epistemologie** (ken-theorie) geworden, dan **ontologie** (de opvatting over taal verschoof ook van **betekenis-stichtend** naar **beschrijvend**, be-tekenend)

zo werden de **natuurlijke** werkelijkheid, de **gegeven** werkelijkheid, en de **objectieve** werkelijkheid synoniem onze houding t.o.v. het '*zijn*' verraad zich in ons taalgebruik: *natuurlijk* betekent *vanzelfsprekend*, *van nature* betekent *oorspronkelijk*, een *gegeven* betekent een *feit*, *objectief* betekent *feitelijk*, etc.

alsof de werkelijkheid een **verzameling dingen en feiten** is, die klaar liggen om ontdekt te worden, alsof de **ervaring** en de **interpretatie** ervan (door de mens) er niet toe doet deze oriëntatie op de uiterlijke wereld leidt tot de bestudering van **waarnemer-onafhankelijke zijnden** om via die weg kennis over het **wezen van de werkelijkheid** (het '*zijn*') te kunnen verkrijgen

de (natuur)**wetenschap** (en de daaruit voortvloeiende **techniek** / technologie) is hiervoor illustratief: het subject (onderzoeker) onderwerpt een passieve, mechanistische, dode wereld (object) aan **analyse** het resultaat heet dan (ware en zekere) **kennis**, die in overeenstemming is met de feiten (**objectiviteit**) m.n. de klassieke natuurkunde (Newton) heeft deze specifieke metafysische / ontologische grondhouding het subject wordt vervangen door theoretische **modellen**, meetinstrumenten, **wiskunde**, etc en er wordt van uitgegaan dat er een **waarnemer-onafhankelijke werkelijkheid** (object) is de **relatie** tussen subject en object wordt vergeten, het waarnemend **subject wordt uitgepoetst...** waarna de **waarneming objectief** wordt genoemd

het model van de natuurwetenschappen is representatief denken: gaat uit van het **correspondentie-model** het begrip of de theorie **representeert** iets, **correspondeert** met iets in de werkelijkheid het begrip, de representatie, geeft het voorwerp zijn **identiteit** als **zijnde / ding = reïficatie** (vgl. Herakleitos) in representatief denken (**aanwezigheids-denken**) **staat de tijd** als het ware **stil** (vgl. Plato's *Vormen*) het representatieve denken **herkent zijn eigen temporele (eindige) horizon niet** het heeft zich als **subject**, als **objectief toeschouwer**, **buiten de wereld** geplaatst (*Himmel über Berlin*)⁶ mens en natuur worden gereduceerd tot **manipuleerbare objecten**; tot een magazijn vol objectieve feiten⁷ maar zoals Kant al betoogde: wij kennen de dingen alleen zoals wij ze **interpreteren**, zoals ze aan ons **verschijnen** (als fenomenen); het **'Ding an sich'** is **onkenbaar** dingen en feiten zijn dus 'constructies'; producten van **menselijke en culturele interpretatie** zoals Protagoras (± 490-420 v.Chr.) al zei: *"De mens is de maat van alle dingen"* maar deze subjectieve wending resulteert volgens Heidegger uiteindelijk in een technologische beheersingsdrang het **subject/object-denken** (het **ding-denken**, **voor-handen-zijn** denken) is een **beheersings-denken** dit **objectiverende denken**, deze **wil-tot-macht** (wetenschap & technologie) maakt **het huis van het zijn** kapot het **'ding-denken'** (voor-handen-zijn) is de grondslag voor het **maakbaarheids-denken** en de technologie hij hekelt dit **'technisches Zeitalter'** als een gecultiveerde **Wille zur Macht** en als een bedreiging voor **'het Zijn'**

taal, waarheid en het Zijn

taal is **geen instrument** om de wereld te kennen, maar is **betekenis-stichtend**; roept een werkelijkheid op maar het 'bewaart' deze werkelijkheid ook: **"Die Sprache ist das Haus des Seins"** in de taal ontsluit / onthult de wereld zich aan het *Dasein* **aletheia / Lichtung** = waarheid als onthulling / ontsluiting / verschijning / openbaring fenomenen verschijnen in het licht van ons begripen van het **Zijn** dit staat tegenover het latijnse **veritas** (waarheid als 'corresponderend met de feiten') in het ontsluiten / onthullen **verhult** het Zijn zich tegelijkertijd: de ene interpretatie sluit de andere uit er is geen objectieve, vooraf gegeven feitelijke werkelijkheid: **betekenis** is geen gegeven, maar een **gebeuren** er bestaat geen waarheid (als *aletheia*) zonder het **ervaren** ervan, zonder een spel van interactie betekenis komt altijd tot stand in de interactie, in het momentane, maar is tevens vervlochten met de traditie het Zijn openbaart zich op vele manieren, maar verhult daarmee altijd andere betekenissen het Zijn is dus een **spel van onthullen & verhullen van betekenis** het Zijn bestaat dus niet objectief, maar een wisselwerking tussen het *Dasein*, de traditie, en de wereld inzicht in dit spel tussen **oplichting** en **duister** maakt ons ontvankelijk voor het Zijn de westerse kijk op de wereld gaat uit van de mogelijkheid tot totale **verlichting: objectiviteit & rationaliteit** de werkelijkheid wordt gereduceerd tot **zijnden** (dingen) en de beschrijving van hun relaties (**feiten**) maar de relatie tot het **Dasein** wordt uitgewist / verbloemd / verzwegen / vergeten alsof het subject, de onderzoeker, de vraagstelling, etc. geen perspectief inneemt, geen vooronderstelling heeft

alsof de werkelijkheid een **magazijn** van **objectiviteit** is waarin **feiten** liggen **opgeslagen**
dit vergeten/negeren van het feit dat interpretatie een **gebeuren** is noemt Heidegger **Seinsvergessenheit**
taal wordt in toenemende mate (massa-media) gebruikt als geklets / gekwek (anno 2014 als *getwitter*)
feiten zijn **apophantische** beschrijvingen: "Obama heeft verklaard dat"... "het is 5 graden"... "Water is H₂O"
deze zijn **waar of onwaar**, en hebben dus alles met waarheid als **veritas** te maken, maar niets met **aletheia**
het is de taal van **das Man**: het zijn algemeenheden waar niets mee gezegd / tot uitdrukking wordt gebracht

een andere metafysica

Heidegger ziet de **post-socratische metafysica** (filosofie na Socrates en Plato) als een **dwaling**
hij grijpt terug op het Griekse denken van vóór Plato / Socrates: de *pre-socraten*
de *pre-socraten* waren de 'uitvinders' van de filosofie: zij vroegen naar het **zijn** van de **zijnden**
met name in Herakleitos ziet Heidegger een inspiratiebron om anders over het **zijn** te denken
in de moderne cultuur staan **eenduidigheid, helderheid, activiteit, en beheersing** voorop
maar **het wezen (werkwoord)** van de waarheid is de **vrijheid**, niet beheersing
de vrijheid van het laten **zijn** van een '**zijnde**' (het **andere**), waardoor iets '**is**' (**werkwoord**)
het **zijn** gaat **vooraf aan het ding**, aan onze eis van eenduidigheid, helderheid, en beheersing
fenomenologie volgens Heidegger = de **logica** van de wijze waarop de **zijnden** aan ons **verschijnen**:
"laat dat wat zich laat zien, gezien worden vanuit zichzelf, op de wijze waarin het zich toont als zichzelf"
het '**zijn**' is een **activiteit**; een proces dat zich in het menselijke bestaan (*Dasein*) voortdurend voltrekt ⁸
'**zin**' en '**zijn**' hebben alles met elkaar te maken: **ontologische radicalisering** v/d hermeneutiek: **zijn = verstaan**
verstaan is één van de meest fundamentele kenmerken van de menselijke **existentie**
interpretatie wordt dus existentieel verstaan: het **leven = hermeneutiek**
dit verstaan is **directer** (niet gemedieerd) en **authentieker** dan kennend interpreteren (subject-object)
verstaan heeft betrekking op het **wezen** (als werkwoord) van iets: **het Zijn in de tijd** van iets
dit als tegengesteld aan het wezen als tijdloze, abstracte essentie van iets (Plato's **vormen**)
aletheia = het **concrete gebeuren** als '**het geschieden van de waarheid**',
gebonden aan een **traditie**: dat is de **Geschiedtlichkeit** van het **Dasein** (historiciteit van het bestaan)
Heidegger nam steeds meer afstand van Dilthey en pleitte voor een radicalere '**temporalisatie**':
d.w.z. dat **context** altijd **radicaal plaats en tijd gebonden** is
wat wij nodig hebben om dit **zijn** te verstaan (**verstehen**) is een open houding van *Gelassenheit*
Gelassenheit = gelatenheid: een ontvankelijke houding niet gericht op beheersing, maar op open-staan
het concrete **gebeuren** (werkwoord) is "**het geschieden van de waarheid**"

Walter Benjamin (1892-1940)

ervaring heeft niets te maken met empirische waarneming, authentieke ervaring is **poetisch**
de moderne mens leidt echter aan **ervaringsarmoede**, aan **belevingsdoofheid**

- ten 1^e door een overdaad aan prikkels: **erfahrung** heeft plaats gemaakt voor **schock-erlebnisse**
- ten 2^e door het taalgebruik: taal wordt **apophantisch** gebruikt, en de wereld beschouwd als **feitelijk**
hierdoor is men steeds minder in staat het '**aura**' van dingen te zien: de ongrijpbare uniciteit van de **verschijning**
een oorspronkelijke (authentieke) taal wordt alleen gesproken in de kunst en poëzie

poëzie trekt geen scheidslijnen, concurreert niet om de Waarheid
poëzie **roept ons** tot de **realiteit**, roept ons om stil te staan en bewogen te worden
bewogen door wat voelbaar en glorieus is in zijn eigen licht, maar tegelijkertijd subtiel en onuitspreekbaar
de dichter hecht niet aan de transcendentie van dingen, noch aan hun manifestatie
in de taal worden we meegenomen in een spel van oplichting en schaduw, van zeggen en zwijgen
de **koan** heeft een zelfde functie: het inzetten van taal om los te komen van de gebaande paden van de taal

"Speech spoils the transcendence (of Reality), while silence spoils the manifestation.

How could one combine speech and silence without spoiling Reality?" (Toshihiko Izutsu, 1914-1993)

Nico Tydeman:

*"Taal kan een werkelijkheid oproepen en stichten. [...] Een denker of schrijver kan een vertrouwd, traditioneel begrip een geheel nieuwe lading geven door de oude betekenis te omgeven met nieuwe woorden. Er kan een geheel nieuwe zienswijze ontstaan. Dankzij het verrassende woordenspel? Of dankzij de zienswijze, de ervaring of het inzicht van de auteur? Als dat laatste het geval is, wat is het dan **dat oplichtte in de zienswijze van de schrijver**, en hem in staat stelde traditionele beelden en opvattingen een nieuw leven te geven? [...] Dogen maakt veel gebruik van de ongrijpbare wisselwerking tussen taal en werkelijkheid (zoals die ervaren wordt). Vanuit zijn zienswijze of ervaringswereld gebruikt hij traditionele taal die hij openbreekt door middel van grammaticale wendingen, verrassende (traditioneel 'foutieve') vertalingen, plotselinge ontkenningen, enzovoort, in de hoop daarmee de lezer voor zijn inzicht ontvankelijk te maken. [...] **Boeddhanatuur is datgene wat altijd ten volle bestaat en wel zoals het bestaat.** 'Al wat bestaat is Boeddhanatuur' is geen abstracte theoretische gedachte. De zin verwijst naar **de concrete werkelijkheid zoals deze elk moment verschijnt**. Een ander woord voor Boeddhanatuur is 'zo-heid' ('tathagata' of 'suchness'). Het beschouwen van mensen en dingen in hun 'zo-heid' nodigt uit om iets of iemand te zien als zijnde Boeddhanatuur. [...] "Als je de betekenis van Boeddhanatuur wilt kennen, kijk dan naar de tijdelijke omstandigheden waarin de dingen verschijnen." [...] 'je kent direct de betekenis van Boeddhanatuur'. 'Je moet kijken naar tijdelijke omstandigheden' betekent: 'je kent direct tijdelijke omstandigheden'. Als je de Boeddhanatuur wilt kennen, dan moet je weten dat Boeddhanatuur niets anders is dan tijdelijke condities.' (Shobogenzo Bussho) [...] De **verschijning van de dingen** en de **manifestatie van Boeddhanatuur** zijn een en het **zelfde**. [...] Het enige wat je moet doen is: kijken [...] kijken waarin direct gezien wordt wat onmiddellijk aanwezig is, dwars door de ideeën, denkbeelden, fantasieën, oordelen en smaak heen. [...] Mijn ideeën over de dingen maakt mij het zien van Boeddhanatuur onmogelijk. [...] 'De Boeddhanatuur is altijd tegelijk gemanifesteerd met het bereiken van Boeddhaschap. Boeddhaschap is tegelijkertijd aanwezig met de manifestatie van Boeddhanatuur. 'Het volledig uitspreken en horen van 'het niet-bestaan van Boeddhanatuur' is zelf de onmiddellijke toegang tot Boeddhaschap.' (Shobogenzo Bussho) [...] **Boeddhanatuur is verschijning**. In de vraag: 'Wat is het dat zo komt?', is 'zo' noch bevestigend, noch ontkenkend. **Elk ding verschijnt 'zo' (-als het is)**. [...] Boeddhanatuur is **geen vastliggende, blijvende essentie, geen wezenheid** die geschouwd zou kunnen worden achter veranderlijke, uiterlijke eigenschappen. Dat wat als 'essentie' begrepen wordt, is niets anders dan een toegeven van het denken aan de verleiding liever te rusten in een uiteindelijk denkbeeld, dan te blijven **zwerfen** in het wordende, veranderlijke bestaan. '**Noch in samsara wonen, noch in nirvana**', aldus een mahayana-gezegde. Bevrijding is niet alleen verlossing van dit wisselvallige ondermaanse bestaan, maar ook verlossing van het nirvana. [...] Verlichting, omdat dit Boeddhanatuur is, is vergankelijk. Nirvana, omdat het vergankelijk is, is Boeddhanatuur.' (Shobogenzo Bussho) [...] Dankzij **vergankelijkheid is er Boeddhanatuur.**"*

Himmel über Berlin (1987)

in de film **Himmel über Berlin** (Wenders / Handke) wordt het **Dasein** van Heidegger's filosofie mooi geïllustreerd het **eeuwige** leven van de louter **observerende**, maar **niet participerende** engelen, wordt één engel te veel hij ervaart als **onbelichaamd** 'cartesiaans' subject ("*ik denk dus ik ben*") een gemis aan zijn **etherische** 'bestaan' hij kiest er uiteindelijk voor de onsterfelijkheid in te ruilen voor een **eindig** bestaan als mens van vlees en bloed ⁹

"Es ist herrlich, nur geistig zu leben und Tag für Tag für die Ewigkeit von den Leuten rein, was geistig ist, zu bezeugen - aber manchmal wird mir meine ewige Geistes-existenz zuviel. Ich möchte dann nicht mehr so ewig drüberschweben, ich möchte ein Gewicht an mir spüren, das die Grenzenlosigkeit an mir aufhebt und mich erdfest macht. Ich möchte bei jedem Schritt oder Windstoß "Jetzt" und "Jetzt" und "Jetzt" sagen können und nicht wie immer "seit je" und "in Ewigkeit". Sich an den freien Platz am Kartentisch setzen, begrüßt werden, auch bloß mit einem Nicken. Die ganze Zeit, wenn wir schon einmal mittaten, war es doch nur zum Schein: haben uns im nächtlichen Ringkampf mit einem von denen zum Schein die Hüfte ausrenken lassen, haben zum Schein einen Fisch mitgefangen, haben zum Schein

an den Tafeln gegessen, haben getrunken, und gegessen zum Schein, haben uns Lämmer braten und Wein aufwarten lassen ... draußen bei den Zelten in der Wüste, nur zum Schein! Nicht, daß ich ja gleich ein Kind zeugen oder einen Baum pflanzen möchte, aber es wäre doch schon etwas, beim Nachhause-kommen nach einem langen Tag wie Philip Marlowe die Katze zu füttern. Fieber haben, schwarze Finger vom Zeitungslesen, sich nicht immer nur am Geist begeistern, sondern endlich an einer Mahlzeit, einer Nackenlinie, einem Ohr. Lügen! Wie gedruckt! Beim Gehen das Knochengestüt an sich mitgehen spüren. Endlich ahnen, statt immer alles zu wissen. "Ach" und "Oh" und "Ah" und "Weh" sagen können, statt "Ja und amen"! Ja, und sich einmal auch begeistern können am Bösen. Von den Passanten im Vorbeigehen alle Dämonen der Erde auf sich übertragen und endlich hinaus in die Welt jagen... ein Wilder sein! Oder endlich spüren, wie es ist, unter dem Tisch die Schuhe auszuziehen und die Zehen auszustrecken, barfuß, so. Allein bleiben! Geschehen lassen! Ernst bleiben! Wild können wir in dem Maß sein, wie wir unbedingt ernst bleiben. Nichts weiter tun, als anschauen, sammeln, bezeugen, beglaubigen, wahren! Geist bleiben! Im Abstand bleiben! Im Wort bleiben!"

¹ vergelijkbaar met wat we tegenwoordig mindfulness noemen

² "The etymological beginnings of theory and theorist are to be found in the post-Homeric vocabulary. The verb *theōrein*, originally derived from the noun signifying a spectator (*theōros*), came specifically to mean "to look on, contemplate or observe." [...] A *theōros* was originally a spectator of a sacred event or a public performance. [...] The etymology of theater also bears out a relation to philosophy and theory. The theater (*theatrōn*) is a place for seeing or beholding a spectacle, especially dramatic representations; it is also a place of assembly and a collective noun for *hoi theatai*, the spectators. The Greek *theatrōn* originates in the feminine noun *thea*, which signifies "see, sight, gaze, look upon, behold admire and contemplate." From it, Greek derived a field of words having to do with seeing, sight, and spectacle, e.g. to *theama* (sight, spectacle, play), *hē theama* (spectacle), and the verb *theaomai* meaning "to gaze at or behold, to see clearly and with a sense of wonder or admiration." Christopher Rocco: *Tragedy and Enlightenment; Athenian political thought and the dilemmas of modernity*

³ "De genoemde vraag is tegenwoordig in vergetelheid geraakt, ofschoon onze tijd het zich als een vooruitgang toerekent de 'metafysica' weer te beamen. Desondanks acht men zich ontslagen van de noodzaak zich in te spannen voor een nieuw te ontketenen 'titanenstrijd rond het zijn'. En dat terwijl de aangeroerde vraag toch geen willekeurige is. Zij heeft het onderzoek van Plato en Aristoteles bezielde, al is ze sindsdien ook verstomd; als vraag die onderwerp is van echt onderzoek. Wat zij beiden aan de dag hebben gebracht heeft, ondanks allerlei verschuivingen en 'overschilderingen', standgehouden tot in de 'Wissenschaft der Logik' van Hegel. En wat eertijds met een uiterste denkinspanning aan de fenomenen werd ontworsteld, al was het fragmentarisch en bleef het bij een eerste aanzet, is allang triviaal geworden. Dat niet alleen. Op basis van de Griekse aanzetten tot interpretatie van het zijn is een dogma ontstaan dat de vraag naar de zin van zijn niet alleen overbodig verklaart, maar bovendien het verzuim de vraag te stellen sanctioneert. Men zegt: 'zijn' is het meest algemene en lege begrip. Als zodanig weerstaat het iedere poging tot definitie. Dit meest algemene en daarom ondefinieerbare begrip heeft ook geen definitie nodig. Iedereen gebruikt het voortdurend en begrijpt ook wel wat hij er telkens mee bedoelt. Daarmee is datgene wat als iets verborgens het filosoferen van de oudheid tot onrust dreef en voortdurend bezighield, een zonneklare vanzelfsprekendheid geworden, en wel zodanig dat wie er zelfs maar naar vraagt van een methodische dwaling wordt beticht."

Heidegger: *Zijn en Tijd* (vertaald door Mark Wildschut); Nijmegen, SUN, 1998, p. 20

⁴ *ek-stasis* = buiten zichzelf zijn, een beweging naar buiten / *en-stasis* = naar-binnen-gericht-zijn, contemplatie
ecstase / *extase* = begeestering, vervoering, hartstocht, exaltatie; geen veranderd bewustzijn, maar bewustzijn

⁵ vgl: José Ortega y Gasset definieerde de massa-mens als iemand die zichzelf ziet als "net als ieder ander"
"The mass crushes beneath it everything that is different, everything that is excellent, individual, qualified and select.
Anybody who is not like everybody, who does not think like everybody, runs the risk of being eliminated."
(*De opstand der horden*, 1933)

⁶ Henri Bergson (1859-1941) illustreert dit met het verschil tussen tijd en duur (*durée*)
zijn "*L'Évolution créatrice*" (1907) is een metafysische kijk op de evolutie
hij onderscheidt 2 manieren om naar de wereld te kijken: een analytische en een metafysische
wetenschap beschouwt de wereld analytisch en interpreteert de werkelijkheid mechanisch / deterministisch
ze zet daarmee de tijd stil: heden, verleden en toekomst worden tegelijkertijd beschouwd, in één oogopslag
het verstrijken van de tijd verloopt constant, als de secondewijzer van een horloge
het moment van het nu beweegt zich met constante snelheid over de oneindige lijn van verleden naar toekomst
metafysica beschouwt de wereld / natuur in zijn dynamiek
het leven ondergaat reële tijdsduur (*durée*), waarin het nu, verleden en toekomst niet strikt gescheiden zijn
- het nu is een resultaat van het verleden en maakt daardoor deel uit van de toekomst
- sommige ontwikkelingen verlopen sneller dan andere
- sommige processen verlopen cyclischer dan andere
d.m.v. *l'intuition* (intuïtie, inleving of intellectuele sympathie) kun je de wereld metafysisch kennen

⁷ met de onzekerheidsrelatie van Heisenberg uit de quantum-mechanica verandert dit wetenschaps-beeld
in de kwantum-theorie (1927) wordt de werkelijkheid op een fundamenteel andere manier benaderd
volgens de theorie Bohr en Heisenberg is er geen waarnemer-onafhankelijke werkelijkheid:
de keuze die de waarnemer maakt bij het opzetten van zijn experiment bepaalt in belangrijke mate de uitkomst
ook is er geen sprake van determinisme, en dus ook niet van zekere kennis: wetmatigheden zijn probabilistisch

⁸ dit vertoont grote overeenkomsten met de oosterse filosofie: m.n. taoïsme en zen-boeddhisme

⁹ vergelijk het sprookje "*de kleine zeemeermin*" van Hans Christian Andersen